

Решетняк І. О.

Харківський національний університет імені Семена Кузнеця

Харків, Україна

iresh@ukr.net

Ключові компетентності майбутнього фахівця з економіки

Сьогодні актуальності набуває поняття компетентності студента, що визначається багатьма чинниками, оскільки саме компетентності, на думку багатьох міжнародних експертів, є тими індикаторами, які дозволяють визначити готовність випускника до життя, його подальшого особистого розвитку та здатності до активної участі в житті суспільства. Орієнтуючись на сучасний ринок праці, серед пріоритетів в освіті виділяють уміння оперувати такими технологіями та знаннями, що задовольняють потреби інформаційного суспільства та підготують молодь до нових ролей у цьому суспільстві. Саме тому важливістю набуває не тільки вміння використовувати отримані знання, а й готовність змінюватися та пристосовуватися до нових потреб ринку праці, оперувати й управляти інформацією, активно діяти, швидко приймати рішення, навчатись упродовж життя. Прогресивна освітня спільнота сьогодні ставить перед собою нове завдання – сформуванню у студента вміння вчитись.

Мета статті – проаналізувати вітчизняний і зарубіжний досвід щодо формування ключових компетентностей майбутніх фахівців, виділити їх суть, структуру та функції.

Як показує аналіз досвіду освітніх систем багатьох країн, одним зі шляхів оновлення змісту освіти й навчальних технологій, узгодження їх із сучасними потребами, інтеграції до світового освітнього простору є орієнтація навчальних програм на компетентнісний підхід та створення ефективних механізмів його запровадження.

Саме набуття життєво важливих компетентностей може дати людині можливість орієнтуватись у сучасному суспільстві, інформаційному просторі, швидкоплинному розвитку ринку праці, подальшому здобутті освіти. Компетентнісно орієнтований підхід до формування змісту освіти став новим концептуальним орієнтиром шкіл зарубіжжя і породжує безліч дискусій як на міжнародному, так і на національному рівнях різних країн.

Упровадження ключових компетентностей у зміст освіти та задіяння їх вимірників у системі моніторингу якості освіти в європейських країнах відбувається поступово, супроводжується широким обговоренням та розробкою ґрунтовного науково-дидактичним інструментарієм. Оскільки поняття ключових компетентностей досить багатогранне, його визначення й трактування постійно є предметом дискусій.

Міжнародні експерти з питань освіти поділяють компетентності на загальні, або ключові, базові вміння, фундаментальні шляхи навчання, головні кваліфікації, крос-навчальні вміння або навички, ключові уявлення й опорні знання [5].

З метою висвітлення зазначених вище понять було започатковано програму “Визначення та відбір компетентностей: теоретичні й концептуальні засади” зі скороченою назвою “DeSeCo” [6]. Програму започатковано групою експертів з різних галузей – освіти, бізнесу, праці, здоров’я, зокрема представниками міжнародних, національних освітніх, державних та недержавних організацій. У програмі “DeSeCo” зроблено значну спробу систематизувати й узагальнити досвід багатьох країн. Експерти програми зазначають, що останнім часом проблема розвитку особистісних здібностей є найактуальнішою. В цьому контексті як результат навчальної діяльності розглядають особисті досягнення тих, хто навчається.

Експерти програми “DeSeCo” визначають поняття компетентності (competency) як здатність успішно задовольняти індивідуальні та соціальні потреби, діяти й виконувати поставлені завдання. Кожна компетентність побудована на поєднанні взаємовідповідних пізнавальних потреб, практичних навичок, цінностей, емоцій, знань, вмінь, тобто комплексу складників, що можна мобілізувати для активної дії. На думку експертів “DeSeCo”, компетентність має прояв у діяльності особистості в різних контекстах (наприклад, у соціально-економічному, політичному, соціокультурному тощо). Проте слід зазначити, що не тільки школа або вищий навчальний заклад є відповідальними за набуття особистістю необхідних компетентностей; оскільки на їх формування впливають також сім’я, робота, масмедії, релігійні та культурні організації.

Отже, поняття ключових компетентностей (key competencies) застосовують для визначення таких, що дають змогу особистості ефективно брати участь у багатьох соціальних сферах, і які роблять внесок у поліпшення якості суспільства та сприяють особистому успіхові, що може бути застосовано до багатьох життєвих сфер. Ключові компетентності становлять основний набір найзагальніших понять, які слід деталізувати в комплекс знань, умінь, навичок, цінностей та відношень за навчальними галузями знань й життєвими сферами студентів.

Одним із найважливіших теоретичних узагальнень дискусії щодо поняття ключових компетентностей стало визначення представниками OECD трьох категорій ключових компетентностей як концептуальної бази: автономної діяльності; інтерактивного використання навчальних засобів; взаємодії в соціально гетерогенних групах.

Як зазначають міжнародні експерти, значну роль у визначенні ключових компетентностей відіграє контекст їх застосування. Незалежно від країн і суспільств громадяни виконують однакові функції впродовж життя. Оскільки основна маса дорослих є водночас працівниками і студентами, батьками і піклувальниками, учасниками різноманітних видів дозвілля, політичної, культурної та інших видів діяльності, основна функція суспільства – дати змогу всім громадянам стати повноцінними членами цих різноманітних громад.

Окресливши основні підходи до визначення поняття ключових компетентностей, зарубіжні експерти виділяють основну їх рису: ключові компетентності мають бути сприятливими для всіх членів суспільства, тобто відповідними до всіх незалежно від статі, класу, раси, культури, сімейного стану та мови. Окрім того, ключові компетентності мають бути узгодженими не тільки з етнічними, економічними та культурними цінностями й традиціями відповідного суспільства, а й відповідати пріоритетам та цілям освіти і мати особистісно-орієнтований характер.

У програмі також запропоновано структуру ключових компетентностей для навчання впродовж життя, тобто фактично визначено основні орієнтири для формування необхідних професійних якостей випускника університету та подальшого

їх вдосконалення протягом усього життя. Запропоновані вісім ключових компетентностей можна умовно розподілити на дві основні групи. До першої групи належать дві компетентності мовленнєвого спілкування (комунікації) рідною мовою і однією з іноземних мов, а також дві істотні компетентності – математична (Mathematical) і цифрова (Digital) або інформаційно-комунікаційна (ІКТ). Друга група охоплює чотири компетентності, які більше відповідають особистим і соціальним якостям випускника (збереження здатності до навчання протягом життя, соціальна та громадянська відповідальність, активна життєва позиція, збереження культурних традицій і толерантність до представників інших етносів). Як бачимо,

в даній рекомендаційній структурі особливе місце належить компетентностям у галузі рідної мови і хоча б однієї з іноземних мов, тобто мов міжнародного спілкування. Природно, що для представників даних наук і викладачів немовних університетів цей факт має особливе значення, так само як і актуалізація компетентності в галузі іноземної мови (англійської) як мови міжнародного спілкування.

У Харківському національному економічному університеті ім. С. Кузнеця багато років практикуються поглиблені програми вивчення англійської мови для студентів окремих спеціальностей (міжнародна економіка, менеджмент зовнішньоекономічної діяльності, туризм, комп'ютерні науки тощо). Студенти зазначених спеціальностей високо мотивовані поглиблено вивчати іноземну мову, оскільки в університеті є багато програм обмінів студентами, програм літньої студентської практики в Європі та США, програм "подвійного диплому". Знання іноземної мови також надає їм конкурентну перевагу під час працевлаштування й отримання цікавої та перспективної роботи.

У концепції модернізації української освіти зазначено, що вища школа має формувати цілісну систему універсальних знань, умінь і навичок, зокрема: працювати із загальною інформацією; обробляти довідковий матеріал за певною тематикою; знаходити декілька варіантів вирішення проблеми; прогнозувати наслідки їх застосування; знаходити компроміс із співрозмовником, вирішувати різного роду конфлікти; володіти засобами іноземної мови на високому рівні [3, 4]. Наведені компетентності складають інформаційний, дослідний і мовний аспекти проектної діяльності та сприяють формуванню ключових компетентностей, які визначають якість сучасної освіти.

Доведено, що компетентності формуються в процесі навчання не тільки у навчальному закладі, але і під впливом сім'ї, друзів, роботи, політики, релігії, культури. У зв'язку з цим реалізація компетентнісного підходу залежить від освітньо-культурного середовища, в якому живе і розвивається студент. Практика показує, що однією з освітніх технологій, що підтримують компетентнісно-орієнтований підхід в освіті, є метод проектів. Завдяки цьому методу студенти набувають іншомовної комунікативної компетентності. Під іншомовною комунікативною компетентністю розуміють здатність встановлювати і підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, певну сукупність знань, умінь і навичок, що забезпечують ефективне спілкування іноземною мовою [1, 2].

Іншомовна комунікативна компетентність охоплює три основні компоненти: лінгвістичну компетентність (граматичну, лексичну та семантичну); соціокультурну компетентність; міжкультурну компетентність.

Лінгвістична компетентність передбачає знання та вміння користуватися граматичними ресурсами мови, застосування лексичних засобів за різними темами та дисциплінами, здатність студента усвідомлювати й контролювати організацію змісту тексту, відповідати на запитання за текстом, складати запитання до тексту, здатність брати участь у обговорюванні основних ідей тексту та загальних дискусіях за темою, здатність самостійно висловлювати свої думки, відстоювати свою точку зору та робити презентації за вивченими темами. Окремо слід зазначити здатність до публічних виступів. Ця компетентність набуває все більшої популярності у сучасному житті, адже 249

сучасні фахівці повинні оволодіти навичками публічного говоріння, оскільки ділова презентація на робочому місці стала нормою, і студенти повинні вміти самостійно підготувати та представити будь-який матеріал перед аудиторією, вміти дати відповіді на запропоновані питання.

Соціокультурна компетентність передбачає ознайомлення студентів із національно-культурною специфікою мовленнєвої поведінки і здатність користуватися елементами соціокультурного контексту, релевантними для породження і сприйняття мовлення з точки зору носіїв мови. Серед елементів соціокультурного контексту визначаємо звичаї, правила, норми, соціальні умовності, ритуали, соціальні стереотипи, країнознавчі знання тощо. Наприклад, для формування соціокультурної компетенції потрібне не знання країнознавства як комплексу наукових дисциплін, а так звані фонові знання (background knowledge), тобто знання про країну та її культуру, відомі усім жителям даної країни (на відміну від загальнолюдських або регіональних). Особливості відображення реальної дійсності у конкретних мовах створюють різні "мовні картини" світу, невідповідність яких є головною перешкодою для досягнення повного взаєморозуміння учасників комунікативного акту. Володіння фоновими знаннями мов дає можливість іноземцеві долучитися до іншомовної громади, "озброює" його "культурною грамотністю" (cultural literacy). І навпаки, – відсутність культурної грамотності робить іноземця чужинцем (outsider) в іншомовній культурі, який не може зрозуміти те, на що носії мови лише натякають в усному та писемному спілкуванні. Під час розгляду соціокультурної компетентності слід зважати не тільки на фонові країнознавчі знання, а й на культурно-країнознавчу компетентність як компонент соціокультурної компетентності.

Міжкультурна компетентність стосується ефективної і відповідальної поведінки у взаємовідносинах представників різних культур. Іноді це поняття ототожнюється з міжкультурною комунікативною компетентністю, що стосується особистих якостей. Зокрема, вміння співпереживати і уважно слухати, позитивно сприймати і виявляти бажання спілкуватися з представниками інших культур, бути поступливим у взаєминах, відчувати бажання до пізнання нового досвіду, характерного для інших культур [6]. Міжкультурна компетентність взаємопов'язана з поняттям міжкультурного діалогу, успішність якого залежить безпосередньо від рівня компетентності сторін, задіяних у ньому. Однак, не зважаючи на результативність діалогу, компетентні міжкультурні співрозмовники, безперечно, отримують сатисфакцію від самого процесу спілкування, оскільки набувають нових знань із досвіду взаємодії, розуміння поглядів інших людей, набуття нового досвіду.

Отже, наскрізний і універсальний характер різних категорій ключових компетентностей є сприятливим для всіх верств населення і культур. У соціокультурному розмаїтті сьогодення фахівець має оволодіти якомога більшою кількістю різноманітних компетентностей для того, щоб бути конкурентоспроможним у нових умовах сучасного життя і конкурентного середовища на ринку праці.

Література:

1. Клочко В. І. Формування професійно спрямованої іншомовної компетентності фахівців технічних та економічних спеціальностей засобами сучасних інформаційних технологій: моногр. / В. І. Клочко, М. Г. Прадівляний. – Вінниця: ВНТУ, 2009. – 186 с.
2. Комунікативна компетентність – суть, структура, розвиток [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.ukrlit.net/article/1101>.
3. Міжкультурна компетентність [Electronic Resource]. – Access Mode: https://centerforinterculturaldialogue.files.wordpress.com/2017/07/kc3-intercultural-competence_ukrainian.
4. Пономаренко В. С. Проблеми підготовки компетентних економістів та менеджерів в Україні: моногр. / В. С. Пономаренко. – Х.: ІНЖЕК, 2012. – 328 с.250

5. Key Competencies: Eurydice 2002 [Electronic Resource]. – Access Mode: <http://www.pedz.uni-mannheim.de/daten/edz-wf/eud/02/2-87116-346-4-EN>.
6. The Definition and Selection of Key Competencies [Electronic Resource]. – Access mode: <http://www.oecd.org/pisa/35070367>.